

gia somrient, potser recordant-se que el meu pare ho havia posat així a «Les Gràcies de l'Empordà», probablement per haver-ho vist en obres d'homes erudits, d'arrels empordaneses, i de vida més constant a l'Empordà que la d'ell.

En efecte el savi crític i recercador Frederic Rahola (de família cadaquesenca) en un article de fi del segle passat (*Mem. A. B. L. Bna.* VIII), escrivia «*Cabo Norfeu*» en les seves explicacions, si bé reconeixent honestament «que la gent diu *Cap de Nofeu* en lloc de *Cap de n'Orfeu*»; però en els docs. que transcriu es llegeix només *Torre de Nofeu* (any 1672, pp. 462 i 476).

N'hi ha una menció medieval ant. [S. XIII]: «recensitus est de ipso port cuius nuncupatur *Jonculs* usque in ipso *capud Nofeu*, et de meridie recensitus est ex ipso *capud Nofeu* usque in ipso cap de Morrell», p. p. Villanueva (*Vi. Lit.* XIV, 235); dada que ja cridà l'atenció a Alart (que extractà un tros del doc. de Villan., en el *Cart.* Alart-Henry I, 191).

Això ja basta per orientar l'*ETIM.* És clar que l'atribució al semi-déu de l'harmonia i de la lira sublim (qui sap si ja anterior al cultíssim Rahola) és deguda a una semblança temptadora, però merament paronímica.¹ Tots estem d'acord en «La deixa del geni grec» (així en minúscula); i àdhuc el respectem, amb Majúscula, com encertada intuïció vaticínica de Costa, i dels altres cantors de les gràcies balears i emporitanes, però la infl. de la gent del Miracle Hel·lènic fou en art, en ciència, en idees immortals, no en els noms; aquests els posà el poble hereu dels indigetes; ells no eren els qui es feren fer la Ifigènia d'Empúries, ni sabien gran cosa de Praxíteles o Zeuxis o Ovidi, ni oïren més grec que el que empatollaven uns mercaderets romans tractant amb els focuus d'Emporias.

És evident que el nom d'aqueixa torre i del cap ve tan poc dels grecs i dels romans, com els *Vila-*, innombrables de l'Empordà; i de tantes comarques, que no són grecs, ni romans, sinó romànics o, si molt convé, aràbics i visigòtics o fràncics (*Vilabertran. Vilatenim, Vilacolum...*). La *-r-* de la forma *Norfeu* és de fantasia; i només la forma popular (o l'ocasional d'uns docs.) és genuïna.

I em sembla que el duplicat local *Lofeu / Nofeu* també ens pot ajudar a trobar el ver origen. El català popular ha tendit a reemplaçar l'antic títol noble i ciutadà *En per el*, fent-lo davallar a mer article, sobretot quan prenia la forma *N'* en trobar-se davant vocal (àdhuc *Comte N'Arnau > Comte l'Arnau*); doncs: és probable que aquí tinguem un NP *Ofeu* o *Ufeu*, al qual s'aglutinà aqueix antic títol.

Com tants noms de torres i castells, podria venir d'un NP, i més probablement germànic. En efecte, en el tresor de l'antroponímia teutònica hi ha ALFHAID, nom de dona i també d'home; format normalment

amb les arrels ALB- i HAID, totes dues fecundes, com a 1r. i 2n. membre respectivament: el masculí *Alfheid*, freqüent; el femení *Alfbaidis*, copiosíssim (Förstemann, col. 68). L'evolució fon. d'ALFHAID a *Alfeu* és tan normal en cat. com ho fou la d'ADALHAID en *Adalèd > Araleu > Ralleu* (V. l'art., i *ETC.* I 60-63); i és clar que els empordanesos que (almenys en els Terraforts), encara diuen *escaufar* (o *askufā*) per 'escalfar', n'havien de fer *Aufeu* i, més vulgarment, *Ufeu*; mantingut per uns com *Torre de l'ufèu* i altres: de *N'ufèu*.

Si en tinguéssim més documentació antiga ens podria estranyar no trobar-hi la forma *Alfeu* amb *-l-*; però en tenim ben poca: la de 1672, ben tardana. I l'hapax desenterrat pel P. Villanueva, en un doc. que pretén ser de l'a. 976, i conté toponímia ben certa, amb bona descripció, però l'erudit la trobà en un antic cartulari del S. XIII, que ja per això sol, essent còpia, pot tenir formes fonètiques més o menys modernitzades; el mateix Villanueva no acabà de fiar-se de les formes, i sens dubte desconfià de la datació en el S. X (és en un cartulari de St. Pere de Roda que es conservà en el cenobi d'Amer), i es limita a dir «por no poder asegurar que el traslado sea fiel, no va copiado por entero: allá van estas curiosidades que he entresacado».²

És possible doncs, que fins tard en l'E.. Mj., i àdhuc més tard, la forma d'aquest nom fos encara amb *-l-*.

En tot cas descartem no sols la falla mitològica i altres possibilitats antroponímiques (p. ex. d'algun *Alfred*, que llavors hi hauria *-r-*), entre altres raons perquè amb un *Orfeu* (resurrecte literàriament) o amb *Alfred*, la pron. moderna seria amb *è* oberta; com que és tancada (6 informants unànimement), una *é* davant *ʎ* en fonètica oriental catalana, només pot venir de *Al*; cf. FACTU > *fet, llét, lléc* LAICU, *Bègues* (BAICAS); això ens dóna nova comprovació de la base ALFHAID. Per la manca de *-r-* s'imposa també rebutjar la idea que pugui venir de *freu* 'estret entre roques'.

¹ Que hi caiguin els escriptors no és estrany quan erudits com Villanueva caigueren en altres, com la que perpetrà aquest, culpable de la confusió entre RODAS grec (Roses) i el cèltic ROTA > (St. Pere de) Roda, que encara s'arrossega pels manuals històrics i les oficines governamentals; fins hi picà un peix de dents tan sòlides com Abadal. En aquest cas, però, Villanueva no digué res, perquè probt. ni coneixia el nom coster.—² Segueix imprimint-ne un tros més llarg, amb altres noms i coses més o menys fidedignes totes; que hi ha antedatació és ben segur, perquè el doc. pretén assegurar uns béns (de St. Salvador damunt el mon. de Roda, entre altres), que s'haurien perdut quan «pagani vastaverunt Barchinona» [el fet històric d'aquella data] i haurien «diripuerunt omnia, hac regione